

Sayı : 13

Sene : 1983 - 1987

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TARİH ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Prof. Dr. İBRAHİM KAFESOĞLU
HATIRA SAYISI

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ
İSTANBUL — 1987

MÜNECCİMBAŞI AHMED DEDE EFENDİ'NİN TARİHİ
CÂMİ'Ü'D-DÜVEL DIŞINDA KALAN VE İSTANBUL
KÜTÜPHANELERİNDE BULUNAN BAZI YAZMA
ESERLERİNİN TAVSİFLERİ

Ahmet Ağrakça

Onyedinci yüzyıl Osmanlı Türkleri'nin yetiştirdiği büyük âlim, mutasavvıf ve müverrihlerinden biri olan Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi, daha çok müverrih olarak tanınır. Asıl mesleği ve görevi müneccim olmasına rağmen yazdığı büyük eseri *Câmi'ü'd-düvel*, ister istemez diğer eserlerini gölgelemiştir. Müneccimbaşı, teolojik alanda verdiği eserlerinin yanısıra edebiyat, tıp, astronomi, astroloji ve musiki dallarında da telifler yapmıştır. Ayrıca o, üç dilde (arapça, farsça ve türkçe) şiirler yazmış bir şairdir.

Çeşitli vesilelerle onun hayatından ve eserlerinden bahseden bazı yazarların¹ kaydetmesi nedeniyle biz burada onun hayatından bahsetmeyeceğiz. Ancak Müneccimbaşı Ahmed Dede hakkında daha evvel yapılan çalışmalarda² hiç zikredilmeyen bir kaç eserini tesbit et-

1 Esrâr Dede, *Tezkire-i Şuarây-ı Mevleviyye*, İ.Ü. Ktb. no : T. 89, s. 13; Şeyhî (*Vekâyü'l-judââ*, İ.Ü. Ktb. no : 3216, II, vr. 189 vd. Sâkıb Dede, *Sefîne-i Nefise-i Mevleviyye*, İ.Ü. Ktb. no : T. 2379, II, 169; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 104; Mehmed Sirâceddin, *Mecmuay-ı Şuarâ ve Tezkire-i udebâ*, İstanbul 1335, S. 82; Gökbilgin, T., Müneccimbaşı Ahmed Dede mad. İA; Atsız, N., *Müneccimbaşı Şeyh Ahmed Dede Efendi, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1940; Aynı müellif, «Müneccimbaşı Şeyh Ahmed Dede Efendi», *Hayatı ve Eserleri, Konya Halkevi Mecmuası*, Konya 1949, sayı, 34, s. 1945.

2 Not 1'deki kaynaklar ve M. Süreyya, *Sicilli Osmâni*, İstanbul 1308, I, 232; Bursalı M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, III, s. 143; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifin fi emâ'il-müellifin ve âsâr-i'l-musânnifin*, nşr. R. Bilge-M. Kemal İnal, İstanbul 1951, I, s. 167; C. Brockelmann, *G.A.L.*, Leiden 1943, II, 617.

tik. Daha önce yapılmış olan çalışmalarda yalnızca isimleri kaydedilen eserlerinin İstanbul kütüphanelerinde çeşitli yazmaları bulunmaktadır. Hatta aynı eserlerin değişik yazmaları arasında bazı farklılıkların olduğunu da müşahede ettik.

Bu yazıda Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin Câmi'ü'd-düvel'i dışında kalan ve İstanbul kütüphanelerinde bulabildiğimiz eserlerinin tavsiflerini vereceğiz. Yalnız isimlerini bilip de yazmalarına rastlamadığımız eserlerinden ise söz etmiyeceğiz. Zira aynı eserlerden daha evvel bahsedilmiş bulunmaktadır.

1 — Gâyetu'l-Beyân fi dekâyiki ilmi'l-Beyân :

(غاية البيان في دقائق علم البيان)

Bu eser Mevlana İsameddin'in Farsça olan «İstiare Risalesi»nin Arapça tercümesi ve şerhidir. Müneccimbaşı Ahmed Dede bu eserinin sonunda Mevlana İsameddin'in bu risalesini 1100 yılı sonlarında (1689 Ağustos - Eylül) Kahire'de tercüme ettiğini, sonra 22 Rebiü'l-evvel 1108 (19 Ekim 1696) tarihinde Medine'de buna şerh yazdığını ve daha sonra, istinsah kaydında belirttiğimiz gibi, Taif'te bulunduğu sırada 8 Safer 1112 (15 Ağustos 1700) tarihinde hepsini bir araya toplayarak bu nüshayı meydana getirdiğini anlatmaktadır.

Müneccimbaşı bu eserinde istiarenin tarifi, Beyan ilmindeki yeri, çeşitleri, kullanımı, manalarda meydana getirdiği değişiklikleri, manayı kuvvetlendirmesi ve faydaları hususunda bilgiler verir. Ayrıca kullanılan bütün örneklerin çeşitli açıklamaları ve bu hususlarda gerekli bilgiler aktarılmaktadır. Eserde ayrıca istiârenin mecaz-teşbih ve teşbihin çeşitleri ile değer edebî sanatlarla olan ilişkileri, nerelerde kullanılabileceği, Kur'an-ı kerimde kullanıldığı ayetlerden bazı örnekler ve bunların asıl ve mecâzî anlamları anlatılıyor.

Feyzullah Efendi 1860/1, Kahverengi, şemseli, zincerekli, miklebli ve şirazeli meşin bir cild, aharlı kâğıt, müellifin kendi hattı ile, vr. 1^a da şeyhulislam Feyzullah Efendi'nin ve hâfız-ı kütüb Bedreddin Mehmed'in mühürleri bulunmaktadır. Arası yıldız doldurulmuş siyah iki çizgiden mürekkebe bir çerçeve içinde serlevhası vardır. Yazmanın 1^b - 104^b arasını işgal eder. 150 X 121 90 X 141 mm ebadında 25 satır, ta'lik, nüshanın devamında Müneccimbaşı'nın ilerde zikredeceğimiz iki risalesi daha vardır.

Başı : بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِیْنَ اِمَّا بَعْدُ فَاَعْلَمُ اِنْ اَصْلَ هَذِهِ الرَّسَالَةِ قَدْ فَهَمَّا قَدَوَةُ الْمُحَقِّقِیْنَ وَعَمَدَةُ الْمَدَقِّقِیْنَ مَوْلَانَا عَضَامُ الدِّیْنِ سَعٰی اللّٰهُ تَرَاہُ بِلُغَةِ فَارَسِیَّةٍ ...

Sonu ve istinsah kaydı :

... ثم من جمعها وترتيبها الذي بمنزلة التبين والتهذيب للجمع الاول في قصة الطائف من قطر الحجاز يوم الاحد الثاني و من صفر الخير من سنة اثني عشرة ومائة والفا والله الحمد الف الف الى النهاية

Laleli, 3034/1, Bordo cild, zincirekli, miklepli ve sirazeli, arası yal-
nalar ve sız diz doldurulmuş iki, siyah çizgiden mürekkep serlev-
hâ, diğer varaklar kırmızı mürekkepli bir çerçeve içinde, aharlı kâ-
ğıt, Mevlana İsameddin'in istiare risalesinin altları kırmızı mürek-
keple çizili, kenarlarında tashih ve ilaveler var. Bazı konu başlıkları
kırmızı mürekkeple, vr. 1^a'da Sultan III. Selim'in 1217 (1802-1803)
tarihli vakıf mührü vardır. Vr. 1^b - 133^a arası 133 varaktan ibaret,
210 X 147, 156 X 82 mm. ebadında, 25 satır, nesih kırması.

Ancak Müneccimbaşı'nın bu risalesi diğer nüshalardan daha te-
 ferruatlı bir şerhi ihtiva eder. Bu şerhin Müneccimbaşı tarafından
 mı yoksa bir başkası tarafından mı yapıldığına dair herhangi bir
 kayıt yoktur.

Istinsah kaydı :

تمت النسخة الجليلة من النسخة جمعها ورتبها افخم المنتسبين
 الى الطريقة المولوية اسكنه الله تعالى في الجنة الخلدية امين يامعين...

-Başı ve sonu : Bir öncekinin aynıdır.

Giresun (Süleymaniye) 139/2, Kahverengi cild, şemseli, zincirekli, cildin arkası tamamen kopmuş, şirazesi dağınık, miklepsz, baştarafında, 1^b - 191^a varakları arasında Kadı İyâd'ın «*Fevâidü'l-Giyâsiyye*» adlı eseri bulunmaktadır. *Gâ-yetü'l-beyân*, yazmanın 191^b - 284^b varakları arasında, 210 X 152, 146 X 97 mm ebadında, 17 satır, ta'lik, müstensihî: Ahmed İbn Ali.

İstinsah kaydı :

ولله الحمد الف الف الى النهاية في يد احمد بن علي غفر
لهما كريم الباري

Baş ve Sonu : Yukarıdaki (Fezullah Efendi 1860/1) nüshanın aynı.

Bayezîd Umumî 6025/1, Ebrulu kâğıt kaplı mukavva cild, sırtı ve kenarları bordo renk meşin, miklepli, şirazeli arası yıldız doldurulmuş iki siyah çizgiden mürekkebi bir serlevha, diğer sahifeler kırmızı mürekkebli bir çerçeve içinde, Mevlana İsa-meddin'in *istiâre risalesi* metninin altı kırmızı kalemle çizili, 220 X 136, 160 X 80 mm ebadında, yazmanın 1^b - 125^b varakları arasını işgal eder. 25 satır, ta'lik, yazmada bu risaleden sonra yer alan iki risalenin sonundaki bir istinsah kaydına göre, eser İbrahim İbn Şeyh Süleyman el-Kırımı tarafından 1116 (1704-1705) tarihinde, yer yer şerh ve ilaveler yapılarak, istinsah edilmiştir.

İstinsah kaydı :

تمت النسخة الجليلة من النسخة التي انسخت من نسخته
جمعها ورتبها احد المتسبين الى الطريقة المولوية اسكنه الله تعالى

Baş ve sonu : Yukarıda zikredilen (Fezullah Efendi 1860/1) nüshanın aynı.

Şehid Ali Paşa 2287, (Risâle fi beyâni'l-mecâz şeklinde). Ön kapağı kopmuş yerine siyah mukavvadan bir kapak takılmış, arka kapağı ebrulu kâğıt kaplı mukavva, kenarları meşin, şirazesi dağınık, sırtı âdi bir kâğıtla yapıştırılmış bir cild içinde 154 X 70, 120 X 60 mm ebâdında 81 varaktan ibaret 19 satır, nesih yazı aharlı kâğıt, konu başlıkları kırmızı, varakların b yüzü sonun-

da kenarda bir sonraki varakın a yüzünün ilk kelimesi yazılıdır. Baş tarafında ve sonunda Ali Paşa'nın vakıf mührü vardır. Müstensihî Ahmed İbn Muhammed el-hamavî'dir.

Istinsah kaydı :

كتبه السيد احمد بن محمد الحنفى الحموى... فى آخريات

شهر شعبان من شهر ١١٥٠ هـ كذا مكتوب بخط السعيد فى اصل

هذه النسخة نفع الله بها

Baş :

بسم الله الرحمن الرحيم قال استاذنا ومولانا العلامة المحقق

المدقق فريد الدهر ووحيد العصر احمد المولوى ابن لطف الله

به آمين... فهذه رسالة فى بيان المجاز واقسامه...

Sonu :

وقضينا لخم ترجمة هذه الرسالة المجازية العصامية
dedikten sonra müstensih Ahmed İbn Muhammed el-Hanefi el-Ha-
mavî'nin bu risale ile ilgili 3-varaklık (78^a - 81^a) bir açıklaması so-
nunda istinsah kaydı ve hâtimesi yazılmıştır. Asıl risale, yazmanın
1^b - 77^b varakları arasında işgal eder.

Yukarıda zikredilen nüshalar *Gâyetü'l-Beyan* adıyla anılırken bu risale ise, Mevlana İsamüddin'in «*İstiare Risalesi*»nin arapçaya terçümesi olup, şerhi istinsah edilmemiştir. Muhtemeldir ki, müstensih bunu diğerlerinden ayırdetmek için buna «*Risâle fi Beyâni'l-mecâz*» adını vermiştir.

Hacı Mahmud Efendi (Süleymaniye) 5766/2, (Risâle fi Beyâni'l-Mecâz şeklinde). Siyah

mukavva, sırtı siyah meşin, köşebendli ve zincirekli, aharlı ince kâğıt, bazı varakların b yüzleri boş, 200 X 125, 150 X 70 mm ebâdında, 21 satır, ta'lik, 48^b - 55^a varakları arasında, *İstiare Risâlesi*'nin terçümesinden bir kısımdır.

Başı: Bir öncekinin aynı.

Sonu:

وبهذا الاعتبار ان صح استعمال القولين... وفي خصائص الرسالة
ايضا انه اورد... رسالة في الكناية والتعريض

diye kesilmiş. Bu risale de aynı şekilde Müneccimbaşı'nın bir önce (Şehid Ali Paşa, 2287) kaydettiğimiz nüshanın baş tarafından 13^b varakına kadar olan kısımlarını ihtiva etmektedir. Gerisi istinsah edilmemiştir.

2 — «Risâle fi'l-kinâye ve't-ta'riż» (Veya Risâle fi tahkiki'l-kinâye

(رسالة في الكناية والتعريض)

Kinâye hakkında muhtelif görüş ve kanaatleri serdederek, kinâyenin tarifi, çeşitli eserlerdeki tarif ve kullanımları, özellikleri, Kur'an-ı Kerim'de kullanılmasına dair örnekler, kinayenin gereği, kinayeeyi kabul edenlerle etmeyenler arasındaki görüş farklılıkları hakkında bilgi veren Arapça bir risaledir. Kenarında ilaveler olup, bazen ibareler çizilmiş ve tashih edilmiştir. Bu işlemlerin müellif tarafından yapıldığı her haliyle belli olmaktadır. Bu risale Feyzullah Efendi 1860/2, Bu risale yukarıda tavsifini verdiğimiz *Gâyetu'l-beyân* (Feyzullah Efendi 1860/1)in devamında 105^a-110^b varakları arasında yer alır.

Başı:

بسم الله الرحمن الرحيم لك الحمد و على نبيك و آله الصلوة

السلام والتحية. اما بعد فيقول الحقير الى مغفرة ربه القوي احمد

ابن لطف الله المولوي اني لما رايت اختلاف اقوال العلماء في الكناية

والتعريض... رسالة في الكناية والتعريض

Sonu ve ferağ kaydı : وقد فرغنا من تبيض رسالة الكناية وترتيبها في قصبة الطائف من بلاد الحجاز يوم الثلاثاء العاشر من صفر الخير في سنة ١١١٣

Laleli 3034/2, Bu risâle de yukarıda I. eser ikinci nüshada zikrettiğimiz yazmanın 133^b - 142^a varakları arasında yer almaktadır. Evsafi aynıdır.

İstinsah kaydı : وقد وقع الفراغ من تحرير هذه الرسالة من نسخة استنسخت من نسخة المؤلف ... أمين يامعين

Başı ve Sonu : Yukarıda zikredilen (Feyzullah Efendi 1860/2) nüshanın aynısidir.

Bayezid Umumî 6025/2, Bu risale de yukarıda zikrettiğimiz (Bayezid 6025/1) yazmanın devamında 126^b - 134^a varakları arasında yer alıp evsafi aynıdır.

Başı ve sonu aynı, ancak en sonda kaydedilen tarih, müellif nüshası (Feyzullah Efendi 1860/2)nda 1113 iken burada 1116 olarak kaydedilir. Yanlışlık eseri olsa gerektir.

3 — *Risâle fi tahkiki'l-Masdar :*

(رسالة في تحقيق المصدر)

Müneccimbaşı, bu kısacık risalesinde, Master'ın ne zamandan beri kullanılmaya başlandığını ve bu hususta yazılan ve söylenenlerin açıklamalarını yapar. Ayrıca masterla ilgili bazı hususların tenkidi, dil ve adabtaki yeri, etkileri, kısımları, uslubu kuvvetlendirilmesi, nerelerde kullanılıp kullanılmayacağı çeşitli örnekler verilerek anlatılmaktadır. Risale iki kısım ve bir hatime ile sona erer.

Feyzullah Efendi 1860/3, Yukarıda zikredilen *Gâyetü'l-beyân ve el-Kinâye ve't-ta'rîz* adlı eserlerinin sonun-

da yer alır. Risalenin baş tarafı tamamen kopmuş ve kaybolmuştur. Yalnız 1 varaklık (vr. 111^{a-b}) kısmı kalmıştır. Evsâfı aynıdır.

Başı : Baştarafı kopmuş yalnız son varak mevcuttur.

Sonu ve ferağ kaydı :

وقع الفراغ من تسويد الرسالة في الطائف الحجاز يوم الثلاثاء
الثامن من الربيع الاول من سنة ١١١٢ بتوفيقه سبحانه.

Laleli 3034/3, Yukarıda zikrettiğimiz (Laleli 3034/1-2) yazmanın devamında 142^b-159^b varakları arasında yer alıp aynı evsafı haizdir. Kenarlarda çeşitli serh ve ilaveler mevcuttur.

Başı :

بسم الله الرحمن الرحيم احمد الله الواحد الاحد الفرد الصمد
واصلى و اسلم على سيدنا و اسندنا محمد و على آله و صحبه صلوة
و سلاما ليس لها انقطاع ولا انقضاء الى الابد اما بعد فيقول المفتقر
الى ربه القوي احمد بن لطف الله المولوى ...

Sonu ve ferağ kaydı : Yukarıda zikrettiğimiz (Feyzullah Efendi 1860/3) nüshanın aynı, ancak devamında şunlar kayıtlı.

تمت الرسالة ... مستنسخة من نسخة خط المؤلف الحمد لله
اولا و آخرها في شهر ربيع الاول

Bayezid 6025/3, Bu risale de yukarıda zikrettiğimiz Bayezid 6025/1-2 yazmanın devamında, 134^b-149^b varakları arasında yer alıp 16 varaktan ibarettir, evsafı aynıdır.

İstinsâh kaydı :

كتبه الحقير ابراهيم بن شيخ سليمان القرعى عنى عنهما وعمما
كان سببا لكتابتته وعن جميع المومنين .

Başı : Yukarıdaki (Laleli 3034/3) nüshanın aynı.

Sonu : Yukarıda (Feyzullah Efendi 1860/3) nüshanın aynı.

4 — *Adâbu'l-Mutâlaa, el-musemmâ bi Feyzî'l-haram :*

(آداب المطالعة المسمى بفيض الحرم)

Bu eser, okuma adabından, okurken daha iyi anlamak ve okunanları iyice kavramak için nelere dikkat edilmesi gerektiğinden, öğrencilere tartışma ve anlatım tarzlarını ve usullerini öğretmekten, ilim tahsili yapmak ve ilimlerini arttırmak isteyenlerin uyması gereken hususlardan bahseder. Osmanlı müellifleri arasında bu konuda kendisinden önce eser veren olmamıştır³.

Laleli 3034/4, Yukarıda zikrettiğimiz 1. eseri *Gâyetü'l-beyân*'ın sonunda (Laleli 3034/1-2-3) 160^a - 188^b varakları arasında yer alır. Evsafı aynıdır. 160^b ve 161^a varaklarında yer alan arası yıldız doldurulmuş, iki siyah ve bir kırmızı çizgiden mürekkebi bir serlevhası vardır.

Başı :

بسم الله الرحمن الرحيم صلى الله على محمد و آله وصحبه
و سلم الحمد لله الذى جعل الانسان مستعداً لمطالعة الكائنات ...
اما بعد فيقول العبد الفقير الواثق بفضل ربه القوى احمد بن لطف
الله المولوى غفر الله له ولوالديه ...

³ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, III/143, Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-arifin*, I/167.

Sonu ve ferağ kaydı :

قد استراح القلم عى تسويد هذه الوريقات فى ثالث الثالث
من رابع الثالثة من ثانية الثانى . . . وصلى الله على سيدنا محمد وعلى
آله وصحبه وسلم

Esad Efendi 3544/4, Mukavva üzerine yapıştırılmış ebrulu bir kâğıtla kaplı cild, kenarları ve sirtı meşin, miklepli, şirâzeli, kapağın ve miklebin içi yeşil kâğıtla kaplı, aharlı saman rengi kâğıt, 200 X 151, 200 X 140 mm ebadında mecmuamn 67^b - 77^a varakları arasında yer alıp 10 varaktan ibarettir. Sahifenin sağ üst köşesinden sol alt köşesine doğru intizamsızca ve tüm sahifeyi dolduran satırlar halinde ta'lik yazı çeşiti ile yazılmıştır.

Istinsah kaydı : . . . وقد وقع الفراغ من استنساخ الرسالة ليلة الجمعة الثالثة من . . .
الاول العام التاسع واربعين

Başu ve sonu : Bir öncekinde olduğu gibi.

Nafiz Paşa 1350/1 (Süleymaniye), Kahve rengi cild, miklepli, şemseli, zincirekli, şirazeli, şemsesi, zincireği ve serlevhası müzehheb, sahifeler sarı renk cedvellerle çizili, konu başlıkları ve med işaretleri kırmızı, aharlı sarı kâğıt, yazmanın 1^b - 22^a varakları arası 22 varaktan ibaret, 205 X 110, 155 X 60 mm ebadında 21 satır, ta'lik yazı, baştarafında Osman Salaheddin el-Mevlevî'nin vakıf mührü vardır.

Istinsah kaydı :
وقد نجز تحرير هذه الرسالة المفيدة فى آخر جمادى الاخر
من شهر سنة احد وسبعين ومائة والف والحمد لله الذى وحده
والصلوة على من لا نبى بعده

Başu ve sonu : Yukarıda zikrettiğimiz (Laleli 3034/4) nüshanın aynı.

5 — *Vesiletu'l-vusûl ile ma'rifeti'l-hamli ve'l-Mahmûl :*

(وسيلة الوصول الى معرفة الحمل والمحمول)

Bu risale de Müneccimbaşı'nın mantık'a dair bir eseridir. Önermeler (konu ve yüklem) hakkında çeşitli örnekler verilerek anlatılır. Mantıkta kullanılan «önermeler» hakkında Ali Kuşçu, Fahreddin er-Razî, Seyyid Şerif Cürçânî ve Ebu'l-leys es-Semerkindî'nin eserlerinden nakiller yapıp örnekler aktararak bilgi verir. Bu hususta yazılan eserlerden aldığı bilgileri karşılaştırıp kendisi de bazı yorumlarda bulunarak kendi görüşlerini belirtir. Genellikle konu ve yüklem hakkında verdiği örnek cümleleri ele alır ve bunların cümlelerde nasıl ve neden o şekilleriyle kullanıldığını izah eder.

Laleli 2647/2, Miklepli, şirazeli, ebru kâğıt kaplı mukavva kapak, sırtı ve kenarları ile miklebi kapağa bitişiren kısım meşin, aharlı kâğıt, 210 X 140, 130 X 80 mm ebadında olup yazmanın 31^b - 64^b varakları arasını işgal eder. 34 varaktan ibaret 21 satır, yer yer harekeli ve harekeler kırmızı mürekkeble, kenarlarda sık sık ilaveler yapılmış, baş tarafında (vr. 31^a'da) ve sonunda (vr. 64^a) İH. Selim'in vakıf mührü vardır.

Istinsah kaydı :

... وصلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه اجمعين والحمد لله

رب العالمين ١١٧٣ م

Baş :

وشرفه بالعقل... أما بعد فيقول العبد الضعيف احمد المولوى

Sonu ve ferağ kaydı :

قد استراج القلم من تسويد هذه الرسالة وتبييضها يوم الأحد
السادس والعشرون من ربيع الثانى من سنة اثني وعشرة ومائة والف

فِي قَصْبَةِ الطَّائِفِ وَكَانَ الْفَرَاغُ يَوْمَ الثَّلَاثَا مِنْ شَهْرِ شَوَالٍ مِنْ
سَنَةِ عَقَبَ .

Tırnovah 1861/2 (Süleymaniye), Koyu pembe bez kaplı mukavva cild, miklepsiz, şirâzeli, aharlı sarı kâğıt, yazısı yıldız karışımı mürekkeple, vr. 38^b'den sonra yer yer kenarda kırmızı mürekkebli kalemle ilaveler var, yazmanın 13^b-40^b varak arasını işgal eder. 239 X 171, 165 X 55 mm ebadında 23 satırlı 28 varaktan ibaret, ta'lik yazı.

Müstensihi : Hafız Halil Hilmi'dir.

كتبه الفقير الى الغنى حافظ خليل حلمي غفر الله

له ولوالديه وللمؤمنين والمؤمنات في القسطنطينية

في مدرسة الكمكجي زاده احمد باشا

İstinsâh kaydı :

وقال كاتبه كان الفراغ يوم العشرين من شعبان المعظم و صلى

الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه اجمعين ١٢٧٤

Baş ve sonu : Yukarıda kaydettiğimiz (Laleli 2647/2) nüshanın aynı.

Beyazıd Umumâ 8024/2, Vişne çürüğü, sırtı koyu kahve rengi meşin cild, zincirekli, miklepsiz, şirâzeli, 210X130, 150X70 mm ebadında 23 satır, nesih, kırmızı renk bir çerçeve içinde, ince aharlı kâğıt, konu başlıkları yer yer kırmızı kalemle yazılmış, kenarlarda ilaveler var, risale, yazmanın 138^b-170^a varakları arasını işgal eder. Baş tarafında Müneccimbaşı'nın hayatı ve eserleri hakkında kısa ve faydalı bir bilgi verilmektedir.

Müntensihi : Osman İbn Mustafa'dır.

İstinsah kaydı :

وقال كاتبه عثمان ابن مصطفى غفر الله لهما ولمن دعا اليهما ليلة

الحادى والعشرين من شهر رمضان المبارك من سنة خمس وستين

ومائة والف ... و صلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه اجمعين
والحمد لله رب العالمين .

Başı :

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين رب يسر ولا تعسر رب
تمم بالخير

devamı yukarıdaki (Laleli 2647/2) nüshanın aynı.

Sonu : Ufak tefek ilavelerle yukarıda zikredilen nüshaların aynıdır.
Sonunda yukarıda yazdığımız istinsah kaydı vardır.

6 — *Şerh Mukaddimeti'l-mecmûati'l-ulûm li't-Teftâzânî*

(شرح مقدمة مجموعة العلوم للتفتازانى)

Müneccimbaşı'nın bu risalesi, âlim Sa'deddin et-Teftezânî'nin «*Mecmuatü'l-ulûm*» adlı eserinin arapça şerhine giriş mahiyetinde olup ilimlerin tasnif ve taksimine dair malumat verir. Müneccimbaşı bu eseri şerh etmeye başlamış ancak baş tarafından kısacık bir kısım yaptıktan sonra bırakmıştır.

Feyzullah Efendi 2154/1, Ebrulu kâğıt kaplı mukayva cild, kenarları ve sırtı meşin, miklepsz, şirazeli, aharlı kâğıt, 212 X 150, 145 X 95 mm ebadında, 1^b-22^b varakları arası, 25 satır, ta'lik Müneccimbaşı'nın kendi hattıyla, vr. 1^a'da Şeyhü'l-islâm Feyzullah Efendi'nin mührü vardır. Risalede Teftâzânî'nin «*Mecmuatü'l-ulûm*»unun altları çizili, kenarlarda bazı ilaveler var.

Başı :

بسم الله الرحمن الرحيم اللهم لك الحمد والمنة وعلى نبيك وآله
الصلوة والتحية اما بعد فيقول العبد الضعيف احمد المولوى
عنى عنه ...

Sonu: ومنها ان من الموضع المذكور موضع جعل اللغة والتفسير والحديث
وامثالها علوما الى غير ذلك من المواضع ...

der ve devam edecekmiş gibi bırakır.

7 — *Hâşiya ‘ala hâşiyeti’l-lâri ‘alâ şerh hidâyeti’l-hikme
li’l-Hüseyn el-Meybûri :*

(حاشية على حاشية الازرى على شرح هداية الحكمة للحسين
الميبورى)

Feyzullah Efendi 2154/2; Yukarıda tavsifini verdiğimiz «*Şerh mu-
kaddimeti’l-mecmuati’l-ulûm*» un devamın-
da 25^b - 33^a varakları arasında, 9 varak 41 satır, ta’lik, Müneccim-
başı’nın kendi hattıyla. Vr. 34^a’da Müneccimbaşı’nın oğlu Mustafa’-
nın «*القمر مصطفي بن احمد المولوي*» diye bir kaydı vardır.

Başv: بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله ملهم الصواب ومن المبدأ الى
المآب والصلوة والسلام على افضل من ادى عليه الثياب وعلى آله
 واصحابه الذين هم خير الالى والاصحاب وبعد فيقول العبد
 المتوسل بلطف ربه القوي احمد بن لطف الله المولوي

Sonu :

و ان كان هذا القول منه منظورا فيه لكن صدوره من مثله بحسب
الظاهر يكفي لنا

diye hâşiyeye devam edilecekmiş gibi bırakılmış ve hâtıme yazılma-
mıştır.

8.— «*Tertâb-i akvise-i ibâre-i Isâgûci* : (ترتيب اقيسه عبارة ايساغوجي)

İlimlere giriş anlamında olan ve mantika dair yazılmış meşhur «isâguci» adlı eserdeki «cins, nevi, fâsil, hasa ve araz» larla ilgili kullanılan örnekleri ele alıp, isâguci metninde kullanılan örnekleri tertip edip onarı çeşitli şekillerde açıklar. *Turnovak 1861/1 (Sulêymaniyeye)*, Koyu pembe bezle kaplı mukavva cild, miklepsiz, şirazeli, aharlı kâğıt, 1^b-12^a varakları arası, 240 X 171, 155 X 85 mm ebadında, 27 satır, ta'lik, müstensihî Hafız Halil Hilmi, İstanbul Ekmekçizade medresesinde 1279 H.

İstinsah kaydır :

انا الفقير الى عون الملك القدير اورد ولي حافظ خليل ابن حلمي
ابن الحاج خليل غفر الله له ولو لديه في سنة سبع وسبعين ومائتين
والف من هجرة من له الشرف في شهر ذي الحجة الشريف
في يوم الخميس في وقت العصر .

Başı :

بسم الله الرحمن الرحيم ... اما بعد فيقول العبد الفقير الى رحمة
ربه القدير هذه رسالة مشتملة باقيسه عبارة ايساغوجي ...

Sonu :

تمت ترتيب اقيسه عبارة ايساغوجي بعون الله الملك الباري

9 — *Ahkam-ı Sultanî :*

(احكام سلطاني)

Müneccimbaşı'nın kendi asıl mesleği ile ilgili türkçe bir eserdir. Güneş, ay ve yıldızların çeşitli mevsimlerdeki hallerine istinaden Sultan'ın, sadrazamın ve diğer devlet adamlarının yapması uygun

olan ve olmayan şeyleri tavsiye edip anlatıyor. Risalede ayrıca astroloji ile ilgili bazı bilgiler veriyor.

Süleymaniye 1027/8, Kahve rengi, sırtı siyah, şemseli, miklepli, şirazeli, miklebini kısmen kurtlar yemiş, 151^b - 165^a varakları arasında, 250 X 165, 225 X 138 mm ebadında, 23 satır, nesih, arası yıldız doldurulmuş çift siyah çizgiden mürekkebe çerçeve içinde besmele yıldızla yazılmış, bütün sahife başlarında yeşil ve yıldızlı iri harflerle « جدول احكام كلية طالع على طريق الاجال » diye yazılmıştır. Diğer sahifelerde bunun devamı olduğunu gösterir aynı irilik ve karakterde yazı, konu başlıkları kırmızı, vr. 157^a den sonra sahifeler iki sütun üzere yazılmış yine konu başlıkları çerçeve içinde yeşil ve sarı mürekkeble yazılmış, risalenin sonuna doğru çeşitli şekil ve hesap cedvelleri mevcut.

Başı :

الحمد لله ذي العز والعالا ذى السلطنة والقدرة والبهاء...

Sonu : «Bu hususun müddet-i te'siri iki ay ve yirmi dört gün olup muazzam te'siri evvelindeki ola, ve'l-ilmu indallah el-Melik el-aziz el-Allâm.